

Dünden Bugüne Ahıska Türkleri

Gevher Nesibe KARİPTAŞ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
gnkariptas@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3107-4451

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 03.06.2021

Kabul Tarihi: 06.06.2021

Atıf Bilgisi

Karıptaş, G.N. (2021). Dünden Bugüne Ahıska Türkleri, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 91-107

ÖZ

Kafkasya bölgesinde yer alması nedeniyle stratejik öneme sahip olan Ahıska Bölgesi 14 Eylül 1829 tarihinde yapılan Edirne Antlaşması ile Rus İmparatorluğuna savaş tazminatı olarak verilmiştir. Bölgede bugüne kadar süren sorunların başlangıcı sayılan bu hadiseden sonra bölge insanının belirli bir kısmı Anadolu topraklarına göç etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Heyeti ile Sovyet Hükümeti arasında 16 Mart 1921 ve 13 Ekim Kars Antlaşmaları ile yapılan antlaşmalar ile Türkiye'nin doğu sınırları tamamen belirlenmiş olmakla birlikte Ahıska bölgesiyle olan bağı da ortadan kalkmıştır. Bölgede yaşayan Türk ahali, tamamen Türkiye ile sahip olduğu etnik bağdan dolayı Sovyet yönetimince tehlikeli görülerek 1944 yılında anayurtları Ahıska'dan gayri insani şartlarda Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ülkelerine sürgün edilmiştir. Bugün ise bu ülkelerden başka A.B.D, Azerbaycan, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, K.K.T.C ve Türkiye'nin de yer aldığı on farklı ülkede yaşam mücadelesi vermektedirler. Hayatlarını çok farklı bir siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel çevrede sürdürmek zorunda kalan bu toplum buldukları coğrafyalarda azınlık statüsündedirler. SSCB'den ayrılan Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra bünyelerinde farklı bazı etnik ve dini grupların mevcudiyetini kabul etmekte ve bu grupların haklarını korumaya yönelik bir siyasete yürütmektedir. Bu çalışmada asırlar boyunca yaşadıkları Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan örnekleri üzerinden bu ülkelerde uluslararası azınlık hakları bağlamında mevcut durumları değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ahıska Türkleri, Azınlık Hakları, İnsan Hakları, Sürgün

From Yesterday To Today Ahıska/Meskhethian Turks

ABSTRACT

The Ahıska/Meskhethian region, which has strategic importance due to its location in the Caucasus region, was given to the Russian Empire as war compensation with the Edirne Treaty signed on 14 September 1829. After this event, which is considered to be the beginning of the problems in the region until today, a certain part of the people of the Ahıska region migrated to Anatolian lands. Although the eastern borders of Turkey were completely determined with the agreements made between the TBMM (Turkish Grand National Assembly) and the Soviet Government with the 16 March 1921 and 13 October Kars Treaties and thus Turkey's relationship with the Ahıska region were also removed. The Turkish people living in the region were seen as dangerous by the Soviet administration due to their ethnic ties with Turkey and were exiled to Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan from their homeland in 1944 under inhumane conditions. Today, Ahıska/Meskhethian Turks are struggling to survive in ten different countries, including the USA, Azerbaijan, Russia, Ukraine, Georgia, TRNC and Turkey, apart from these countries where they were exiled. These people, who have to live their lives in a very different political, economic and socio-cultural environment, are in minority status in their geographies. After declaring their independence from the USSR, the countries of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Azerbaijan, they accept the existence of different ethnic and religious societies and carry out a policy aimed at protecting the rights of these groups. In this study, the current situation of the Ahıska/Meskhethian Turks, who were exiled from their homelands where they lived for centuries, on November 14, 1944, in the context of international minority rights in these countries through the examples of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Azerbaijan, where they live today, are evaluated.

Keywords: Ahıska/Meskhethian Turks, Minority Rights, Human Rights, Deportation

Giriş

Dünyada yer alan irili, ufaklı, gelişmiş veya gelişmemiş olsun neredeyse tüm devletlerin sınırları dahilinde “azınlık” toplumlar mevcuttur. Bu kavram henüz net bir hukuki tanıma kavuşmamış olsa da insan hakları kurallarının uluslararasılaşmaya başladığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar hala tartışılıyor olması “azınlıklar”, “azınlıkların buldukları ülkelerdeki mevcut durumları” ve “azınlık haklarının korunmasına” dair konuların bu bağlamda ki önemini ortaya koymaktadır. Azınlık kavramına genelde sosyolojik ve hukuksal tanımlamalar yapılmış olsa da günümüzde bu ifadelerden

süzülen görüş; toplam ülke nüfusunun geri kalanından sayısal olarak az, etnik, dinsel ve kültürel olarak farklı özelliklere sahip olan gruplar olarak da tanımlanabilir.

Azınlıkların sahip oldukları haklar, yeryüzünde var olan tüm insanların hak ve saygınlık açısından eşit ve özgür olarak doğduğu anlayışına dayanan temel insan haklarından ayrı değildir. Yani azınlıkların, ulus, etnik köken, din, dil ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanların yararlanabileceği vatandaşlık, yaşama, eğitim, mal edinme (mülkiyet), dini yaşam, özel hayatın korunması, sağlık, iletişim, vergi verme, siyaset (seçme seçilme), ulaşım, temiz çevre, barınma, beslenme, korunma ve kişi dokunulmazlığı haklarına sahiptir (Mızrak, 2018: 631).

Son zamanlarda azınlık kavramı gibi uluslararası platformlarda en çok gündemde yer alan konulardan birisi de “sürgün” kavramıdır. Bu kavram kendisiyle yakından ilişkili olan göç, azınlık hakları, kimlik, yer değiştirme, aidiyet, yurt, gelenek, melez kimlik, kültürel sınır, milli hafıza, sosyal travma, göç hukuku ve ulus devlet politikaları gibi bahislerle birlikte değerlendirilmektedir. Bu kapsamda sürgün kavramını sağlam bir zemine oturtma ve kavramın en güzel yolu, bulunduğu coğrafyayı değiştiren kişi ya da toplulukların vatanlarından zorla uzaklaştırılıp uzaklaştırılmadıklarının anlaşılmasıyla bağlantılıdır (Hua, 2005). Burada ki olgu (zorla yaptırılan göç) sadece bir yer değiştirme olarak kabul edilmemeli aynı zamanda sürgün edilen topluluğun yeni yerleşim yerlerindeki eğitim, ekonomik, kültürel ve dinsel gibi tüm sosyalleşme süreçlerini etkilediği gerçeği de bilinmelidir.

Kafkasya coğrafyasının kadim topluluklarından birisi olan Ahıska Türkleri, II. Dünya Savaşı esnasında Sovyetler Birliği idaresinde yaşadıkları atayurtlarından zorla kopararak Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Sibiry'a zorla göç ettirilmişlerdir. Bugün ise A.B.D, Azerbaycan, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (K.K.T.C) ve Türkiye'nin de yer aldığı on farklı ülkede yaşam mücadelesi vererek hayatlarını çok farklı bir siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel çevrede sürdürmek zorunda kalan bu topluma ait insanlar buldukları yurtlarda azınlık statüsündedirler. Azınlık kavramı ve azınlıklar sorunu, I. ve II. savaşıdan başlayarak özellikle son yüzyıla kadar dünya kamuoyunu, uluslararası siyaseti ve uluslararası hukuku oldukça meşgul etmiş olmasından dolayı da bir çok anlaşma ve sözleşmelere dâhil edilmiştir. Ahıska Türkleri 76 yıldır öz yurtlarına kilometrelerce uzak ve farklı yaşam tarzlarının yaşandığı bu ülkelerde birçok insan haklarından mahrum edilmelerine rağmen günümüze kadar kendilerine mahsus kültürel özelliklerini korumayı da başarmışlardır (Karıptaş ve diğerleri, 2019: 238). Bu çalışmanın amacı anavatanları Ahıska'dan 14 Kasım 1944 tarihinde çeşitli gerekçelerle zorla Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'agöç ettirilen Ahıska Türklerinin bu ülkelerde uluslararası azınlık haklar bağlamında mevcut durumlarını araştırmaktır.

Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri

Şimdilerde Gürcistan sınırları içindeki Samtshe-Cavahetya olarak isimlendirilen bölgede yaşamış olan Ahıska Türkleri, Türk dilli olup İslam dinine mensuplardır (Keskin ve Gürsoy 2017). Eski Anadolu Türkçesinin harika bir eseri olan Dede Korkut Kitabı'nda “Aksıka” olarak geçen tarihi Ahıska, Türkiye ile Gürcistan sınırı boyunca Acarya Özerk Cumhuriyeti ile Ermenistan arasında kalan 2700 yıllık kadim bir Türk beldesidir (Zeyrek, 2014; Taşdemir, 2005). Anadolu coğrafyasının doğal bir uzantısı olan Ahıska ve çevresi tarihte Atabegler yurdu olarakta bilinmektedir. Milattan önce ve milattan sonraki tarihlerden beri başta Kıpçaklar olmak üzere diğer Türk boylarından birisi olan Buntürklerde da bu beldeye gelip yerleşmiş, meskenler kurmuş ve varlıklarını sürdürmüşlerdir (Dedeoğlu, 2018, Zeyrek, 2014).

Tarihi seyir içerisinde XII. yüzyılda Selçuklu baskısından ürken Gürcü Kralı IV. David ve Kraliçe Tamara tarafından davet edilen Kıpçak unsurları yukarı Kür ve Çoruh ırmakları boyunca iskan edilmişlerdir. Zamanla bu bölgede güçlenen Kıpçaklar Anadolu'nun en uzun Türk beyliği olan Ortodoks Kıpçak Atabegler Hükümetini kurmuşlardır. Ahıska 1578'de Safevilerle yapılan savaştan sonra Osmanlı ülkesine katılarak daha sonra kurulan Çıldır Eyaletinin başşehri olmuştur (Dedeoğlu, 2018, Zeyrek, 2014).

Ahıska'nın Kaybedilmesi ve Ahıska Türkleri Sorunun Başlangıcı

Rus Knezliklerin imparatorluğa dönüşümüyle başlayan sıcak denizlere inme siyaseti neticesinde Ruslar, Kafkaslarda hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu ile rekabete girmiştir. Her iki imparatorluğun stratejik yerlere sahip olma politikaları üzerinden ortaya çıkan ve uzun yıllar süren çatışmalar meydana gelmiştir. Neticede şiirlerde “İstanbul Kilidi” olarak anılan Ahıska 28 Ağustos 1828’de Rus ordusunun eline geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya’dan çekilmek zorunda kalmasından sonra önceleri Rus Çarlığı daha sonra da Sovyetler Birliği bölgeyi çıkarlarına uygun olarak şekillendirmiştir. 14 Eylül 1829’da Edirne Antlaşması ile Rus hakimiyetine giren ve problemlili hale gelen bölgede yaşayan Türkler bu tarihten sonra Rus baskısı nedeniyle yavaş yavaş Anadolu’ya göç etmeye başlamışlardır. Antlaşma gereği “savaş tazminatı” karşılığında Ahıska ve Ahılkelek’in Rus Çarlığına verilmesiyle sorunlar bitmemiş, bilakis günümüze kadar gelen ve hala çözülemeyen “Ahıska Türkleri Sorunu” başlamıştır. Bu bölge 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars antlaşmalarıyla Sovyetler Birliği’nin yönetimi altına girmiştir (Turan 1951).

1944 Sürgünü ve Sonrası Diğer Sürgünlerde Yaşanan Hak İhlalleri

14 Kasım 1944’te, Ahıska ve civarında yaşayan Türkler, ülke güvenliğine tehdit oluşturdukları bahanesiyle ata yurtlarından kopartılarak Sovyetler Birliği yönetimince acımasız bir yolculuğa çıkarılarak sürgün edilmişlerdir. Maalesef sınırimıza 15 km. mesafede bulunan Ahıska’da bir gecede yapılan bu sürgünden ne Türkiye ne de Dünya kamuoyu haberdar olmuştur. Hayvan ve yük vagonlarıyla, insani olmayan koşullarda sürgün edilen Ahıska Türkleri sürgün edildikleri Türkistan ülkelerine (Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) varmadan önce haklarında Moskova kaynaklı dedikodular üretilerek “halk düşmanları” veya “insan eti yiyen vahşi yaratıklar” şeklinde suçlamalarla yerli halkın bakışları etkilenmiştir. Uzun bir müddet Ahıskalılara yakın durmaktan çekinen halk ilk zamanlar onları getiren tren vagonlarına bile yaklaşmaktan çekinmiştir (Ellezoğlu ve Çakırgözoğlu 2006: 25; Zeyrek 2002b: 19).

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus 1945 yılında II. Dünya Savaşının sona ermesinden sonra sürgün hadisesinden habersiz olan Ahıskalı askerlerin yurtlarına döndüklerinde kendilerine ait olan hiçbir yakını bulamamış olmalarıdır. Savaştan dönen bu insanlar harabeye dönmüş evler, insansız yollar, aç hayvanlar ve boş tarlalarla yüzyüze kalmışlardır. Onlar ülkeleri için kanlarını ve canlarını ortaya koyarken ait oldukları ülke bunun karşılığı olarak tüm ailelerini ve ait oldukları topluluğu sürgüne göndermiştir (Zeyrek, 2011; 54). Yurtları ellerinden alınan bu kahraman askerler yaşadıkları bu travmadan sonra bir kısmı aile ve akrabalarının sürgün olarak yaşadıkları ülkelere gönderilirken bir kısmı da kendi imkanlarıyla sürgün yerlerine gitmişleridir (Demiray, 2012: 880).

Ahıskalılar, kendilerine yeni hayat bölgeleri olarak seçilen Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ülkelerine ait 18 farklı bölgede iskan edilmişlerdir. Bu yerleşim bölgeleri Özbekistan’ın Semerkant şehrinde Kazakistan’ın Alma Ata şehri yönündeki alanları kapsamakla birlikte genellikle Özbekistan ülkesi içindeki yerleşim birimlerini içermektedir (Buntürk, 2014: 223). Aradan 6 ay geçtikten sonra NKVD (Sovyetler Birliği İçişleri Halk Komiserliği)’nin “özel yerleşim: iskan rejimi”denilen zorlu bir denetimi altında kalmışlardır (Conquest, 1970: 109). Yabancı oldukları bu bölgelerin idarecisi konumundaki insanların yapmış oldukları baskıları altında her türlü insan hakkından uzak bir hayat sürmüşlerdir (Alpargu 1998: 278). Özel iskan rejiminin çıkarılmasındaki amaç Ahıska Türklerini buldukları bölgelerde kontrol etmek ve geri dönüşlerine mani olmaktır. (Gupta, 2006: 126; Pohl, 1999; Ray, 2004). Açlık ve soğuk’un var olduğu sıkı denetimli rejim şartları altında binlerce insanın öldüğü rapor edilmiştir (Sheehy, 1973; Bohr, 1989).

Bu özel rejimin sıkı bir şekilde uyguladığı 12 yıllık süreçte Ahıskalılar siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tümünden yoksun edilmişlerdir. Bu özel rejimin öngördüğü kuralların ihlal edilmesi durumunda ise çeşitli hapis ve para cezalarına muarız olmuşlardır (Aydingün 2001: 64; Khanzhin 2004: 496; Trier, Mouravi ve Kilimnik 2011: 14). Örneğin bir Ahıskalı Türk’ün rejimin belirlediği bölgelerden izinsiz olarak ayrılması firar olarak kabul edilmiştir. Yine buldukları yerde sürekli

bulduklarını ispat için 30 günde bir defa olmak üzere bağlı buldukları idare merkezlerine gidip imza atmaları mecbur kılınmıştır. Farklı bölgelerde iskan edilen Ahıskalı Türklerin birbirleriyle evlilik yapmaları men edilmiştir. Bir hanede bir bebeğin dünyaya gelmesi, ev hanesinden birinin evden firar etmesi ve kaybolması gibi hadiselerde en az 3 gün içinde yetkililere bilgi vermek zorunludur (Bayraktar 2013: 74; Buntürk 2014: 96).

Ahıskalıların 12 yıl süren kamp hayatlarında tarımsal alandaki başarıları dikkat çekicidir. Bir yerden başka bir yere yolculukları kanunen engellenen bu insanlar toprağı işlemeye bir bakıma mecbur bırakılmışlardır. Sürgün sonrası Ahıskalı Türklerin nerelerde yaşayacakları kolhozlardaki iç gücü gereksinimine göre planlanmıştır. Bu insanlar bu arazilerde iskan edilirken yaşamlarını sürdürebilmek için kolhoz denilen büyük tarım çiftliklerinde zorunlu olarak çalışmaya itilmişlerdir. Özellikle Kazakistan ve Özbekistan'da çiftçilik yapan Ahıska Türklerinin iktisadi olarak sağladıkları yararlar hasılat rakamlarına bakıldığında üretimin iki katına çıktığını ortaya koymaktadır. Gerek ihtiyaç duyulan iş gücünün tedarik edilmesi gerekse tarımsal üretimin iki katına üretim bu insanlar marifetiyle gerçekleşmiştir (Pohl, 2004). Güya tarımsal alandaki bu çalışkanlıkları ve üretime verdikleri bu katma değer sürgün hayatlarının devam etmesinin nedenlerinden olmuştur. Hal böyleyken Ahıska Türkleri yaşadıkları alanlardan dışarıya çıkamadıklarından dolayı yaşamları için gerekli olan tıbbi yardımlardan faydalanamamışlardır. Sağlıksız hayat şartlarında ortaya çıkan tifo gibi salgınlar ve faydalı besin kaynaklarının kit olmasından dolayı binlerce insanın vefat ettiği rapor edilmiştir (Buntürk, 2007; 215:216; Pohl, 2004).

Tolz (1991:17) Ahıskalı Türklerin yeni yaşam yerlerindeki ilk beş yıllarında ölüm oranlarının yeni doğanlara oranla daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu oran ancak beş yıldan sonra tersi yönde değişmiştir. Ölüm oranlarının bu denli yüksek olmasının bir diğer nedeni zaten fakir olan bu ülkelerin savaştan çok olumsuz olarak etkilenmeleridir. Bu süreçte bilmedikleri bu bölgelerde hayatta kalma mücadelesi veren Ahıskalı Türkleri ellerinden alınan haklarını geri alabilmek ve yurtlarına geri dönebilmek adına tüm çabalarını ertelemek zorunda kalmışlardır (Aydınun ve Aydınun, 2014: 48-49).

Sürekli denetlenerek birçok insani haktan mahrum edilen Ahıska Türklerine yönelik ayrımcı uygulamalardan bir tanesi de kişisel kimlik belgesinin verilmemesidir. Bu süreçte Ahıskalı bir ülkede normal bir vatandaşın sahip olması gereken hüviyetlerini belirtecek bir kimlik belgesine veya bir karta sahip olamamışlardır. Bu sıkı yönetimin kalktığı son zamanlara doğru geçici pasaportlar verilmiştir. Beyaz renkli fakat seyahat değeri olmayan bu pasaportlarla ne bir ülkeden bir ülkeye nede bir eyaletten bir eyalete gidilememiştir (Buntürk 2007: 225).

Stalin'in 1953 yılında ölmesini takiben devlet idaresini ele alan yöneticiler totaliter dönemin izlerini silmek amacıyla yeni çalışmalar başlatmışlardır. 1956 senesinde, Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Nikita Kruşçev Komünist Partisi Kongresinde "Kruşçev Raporu" olarak bilinen gizli görüşmede, Stalin'in askeri bir mesnetten yoksun sürgün uygulamalarını sert bir şekilde tenkit ederek SSCB içinde sürgün edilen toplulukların ellerinden alınan haklarının geri verilmesine ilişkin açıklamalar yapmıştır. Lenin'e ve Sovyetler Birliği Komünist Partisine sahip çıkarak halkların varlığını ve kendi kaderleriyle ilgili karar verebilmeleri ilgili ilkenin çiğnendiğini belirterek sürgün politikalarından kaçınmıştır (Üren 2015, 164; Tomlinson, 2005: 17). Ahıska Türkleri'nin hayat şartlarını çok zorlaştıran bu özel rejimin getirdiği yasaklar bu görüşmeden sonra 28 Nisan 1956 tarihli yasa ile kaldırılmıştır (Ağacan ve Sezgin 2003: 19).

Özel yerleşim rejiminin getirdiği uygulamalara son verilmesi ile SSCB içinde sürgün edilmiş topluluklara sahip oldukları hakların iade edilmesi ve vatanlarına dönüş fırsatı verildiği manasına geliyordu. Bu kararname ile Ahıskalıların üzerine polis ve asker tarafından kurulan sıkı takip ve kontrollere son verilmiştir. (Aydınun 2001: 65; Bugay 2007: 650; Pentikainen ve Trier 2004: 11). Bu sürecin bitmesi farklı bölgelerde ayrı yaşam süren aile üyelerini tekrar biraraya gelmesini sağlamakla birlikte bu yakın aileler arasındaki iletişimin tekrar oluşmasını da sağlamıştır (Veyselolu 1999: 198). Rejimle birlikte gelen baskıların kaldırılması Ahıskalı Türkler üzerinde bir rahatlama sağlamış olsa da sürgün edildikleri yurtlarına dönmeleri süreci bir türlü oluşmamıştır. Oysa Stalin'in etnik temizlik ve

asimilasyon politikaları sonucu sürgüne uğrayan toplumlara vatanlarına dönüş hakkı verilirken buna karşın Volga Almanları, Kırım Tatarları ve Ahıska Türklerinin anavatanlarına geri dönüşleri ret edilmiştir (Kreindler 1986: 395). Yıllar sonra Volga Almanları ve Kırım Tatarlarının ana vatanlarına dönmelerine onay verildiği halde Ahıska Türkleri sürgünden sonra ata yurtlarına dönmesine izin verilmeyerek dünyada bu haktan yararlanamayanyegane topluluk olarak kalmaya devam etmektedir (Aydingün 1999: 123; Kalafat, Ağacan ve Sezgin 2001: 65).

Stalin yönetimi sonrası vatana geri dönüş mücadelesinde önemli kazanımlar eden Ahıskalıların Sovyetler üzerindeki etkisi,1 Haziran 1989'da Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yaşanan kanlı olaylarla son bulmuştur. Moskova'nın da işine gelen bu feci olaylar sonrası Ahıskalı Türkler ikinci sürgün hadisesini yaşamışlardır. Yine bu dönemde kendi imkânlarıyla Rusya Federasyonuna (RF) ait Krasnodar ve çevre vilâyetlerine yerleşen bu Türkler buradaki yerel yöneticilerin baskıları yüzünden ABD'ye göç ederek üçüncü sürgünü yaşamışlardır. Gerek Sovyet öncesi gerekse Sovyet sonrası dönemlerde Ahıskalı Türkler birçok ayrımcılığa maruz kalmış ve tüm temel insan haklarından mahrum edilmişlerdir (Keskin ve Gürsoy, 2017; Üren, 2015; Aydingün ve Aydingün, 2014).

Ahıska Türklerinin Vatana Dönüş Mücadeleleri

Günümüzde Ahıska Türklerinin vatanlarına dönüşü meselesinde bilhassa Avrupa Konseyi devreye girmiş olup bu hususta büyük gayretler göstermesine rağmen asıl muhatap Gürcistan Devleti 11 Temmuz 2007'de konuyla ilgili mevzuatı imzalamasına rağmen sürecin ilerlemesinde şimdiye kadar istenilen noktaya gelmemiştir. Daha da kötüsü birçok uluslararası örgütün ve kuruluşun mevzuya dâhil olmasından sonra Gürcistan yönetimi Ahıska Türklerinin "kimlik" meselesini bir tartışma mevzusu haline getirerek bu argümanı atayurtlarına dönüş yapmak isteyen Ahıskalılara karşı bir taktik olarak kullanmaktadır (Üren 2015). Sürgünün üzerinden çok uzun bir zaman geçmesine rağmen günümüzde bu insanlar Gürcistan sınırları içerisinde kalan atayurtları olan Ahıska ve köyleri (Samtshe-Cavahetya bölgesi)'nde yaşamaları için ulusal azınlıkların entegrasyonuna yönelik yapılan düzenlemelerden yararlanamadıklarından bu hakları bile gerçekleştirilememiştir. Yani mevcut Gürcistan Yönetimi sürgünün üzerinden 76 yıl gibi uzun bir zaman geçmesine rağmen Ahıska Türklerini azınlık haklarından etnik ya da ulusal bir azınlık olarak değerlendirmemekte, onları resmi olarak etnik Gürcü saymaktadır (Keskin ve Gürsoy, 2017).

Bugün ki mevcut bilgilerimize göre sürgün edilen Ahıskalı Türkler bugün 10 farklı ülkede dağınık bir şekilde yaşamaktadır. Uravelli (1999: 361)'ye göre Ahıskalı Türkler, çoğunlukla eski Sovyetlere ait on ayrı ülke ve 4300'e yakın farklı yerleşim noktalarında hayatlarını devam ettirmektedirler. Bugün Ahıska Türkleri sorunu uluslararası boyut kazanmasına rağmen buldukları ülkelerde başta ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili sıkıntıları devam etmektedir. Hergün yüz yüze kaldıkları bu problemlerini çözmeye yönelik örgütlü bir yapı içerisinde olamamışlardır. Çok küçük yerlerde ve küçük topluluklar halinde yaşamak zorunda kaldıkları olumsuzluklara rağmen atayurtlarına geri dönüş çabaları hala sürmektedir. Sürgün edildikleri 1944 yılından sonra kendi aralarında güçlü ve yetkin teşekküller oluşturamadıkları için ihtiyaçları olan kamuoyunu ve ilgili baskıyı da bugüne kadar oluşturamamışlardır. Bu manada kurulan Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB)'nin çabaları da arzu edilen konumda değildir. Daha önemlisi 76 yıldır süren bu meselenin günümüzde çözümü için azınlık hakları bağlamında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bilinmeye ve anlaşılmaya ihtiyacının olduğu açıktır.

Kazakistan'da Ahıska Türkleri

Kazakistan Devlet İstatistik Kurumu, 2018 yılında yapmış olduğu sayıma göre Kazakistan'ın Nüfusu 18 Milyon 167. 337'dir. Kazakistan, çok çeşitli milliyet ve inanca sahip olan insanların huzur içinde yaşadığı bir ülkedir. Böylesine çeşitliliğe sahip bu ülkede yaklaşık 200 bine yakın Ahıska Türkü'nün yaşadığı bilinmektedir (Dadayeva 2018: 9).

Bilindiği 1944 yılındaki sürgünden sonra Ahıska Türklerinin nüfus olarak en fazla iskan edildikleri ülke Özbekistan olmuştur. Fakat 1989 yılında meydana gelen Fergana faciasından sonra Ahıska

Türklerinin can güvenlikleri tehlike altında olduğundan büyük bir kısmı Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. Hem yakın akrabalarının Kazakistan'da yaşıyor olması hem de Özbekistan'ın coğrafik olarak kendilerine yakın olmasından dolayı bir çok Ahıskalı aile Kazakistan'a göç etmeyi tercih etmiştir. Günümüzde bu ülkedeki Ahıskalıların nüfusu, Özbekistan ve Kırgızistan ülkelerine göre daha fazladır. Kazakistan Devlet yönetiminin bünyesinde bulundurduğu farklı etnik unsurlara ve dini inançlara saygı göstermesi, ülke ekonomisinin daha iyi olması bu göçü etkileyen olumlu unsurların başını çekmektedir (Dadayeva 2018: 9).

Demografik Yapı

Kazakistan coğrafik olarak büyük olmasına rağmen nüfus bakımından aynı karakteri yansıtmamaktadır. Ülkenin demografik yapısı çok farklı etnik yapılardan meydana geldiği için bu unsurların nüfusları hakkında net bilgiler vermek mümkün değildir. Bu etnik çeşitlilik kültürel zenginlik gibi görülmele birlikte zamanla etnik unsurların oranlarında ortaya çıkan farklılıklar doğrudan ülkenin politik, mali ve toplumsal yapısında ciddi tesirler oluşturmuştur (Deliömeroğlu, 1999; 19). Kazakistan'da yaşayan 130 etnik unsurdan birisi olan Ahıska Türkleri, ülke şartlarına kısa denilebilecek bir zaman içerisinde uyum sağlayarak bugün ülke içerisinde ekonomik ve sosyal olarak iyi bir duruma gelmişlerdir. Bu seviyeye gelmelerinde sahip oldukları dili öğrenme kabiliyetleri, bir iş konusunda ortaya koydukları gayret ve hünnerleri çok önemli unsurların başında gelmektedir (Rakişeva-Majitova 2018: 375-376).

En başta 1944 sürgünü ve daha sonrasında çeşitli nedenlerle Ahıska Türklerinin Kazakistan'a göç ettiği bilinmektedir. Sovyet yönetimin bildirdiği resmi bilgiler göre sürgünden sonra 29 500 Ahıskalı Türk Kazakistan'a yerleştirilmiştir (Karcı ve Çetin 2018: 533). Sürgün sonrası Ahıskalıların yerleştirildikleri yerler başlıca Alma-Ata, Çimkent, Cambul şehir merkezleri ve çevre köyleridir. Bu ülkeye Ahıska Türklerinin göçleri yıllar içerisinde süregelmiştir. Özellikle 1989 Fergana olaylarından sonra yeniden bir sürgünle yüzyüze kalan bu topluma Kazakistan Devleti sahip çıkarak onların başta Alma-Ata, Çimkent, Cambul, daha sonra Taraz ve Karaganda beldelerinde iskan edilmelerini sağlamıştır. Seferov ve Akış (2008:403) e göre bu bölgelerde yerleşen Ahıska Türklerinin sayısı 170.000 olarak belirtilirken, daha önce bu sayı 180.000 olarak ifade edilmiştir. Ahıska Türklerinin göçü ile ilgili çalışma yapan Devrisheva (2019:337) bu rakamın 200.000 olabileceğini ifade etmektedir. Yine 2020 yılında DATÜB yetkilileri ile yaptığımız görüşmelerde bu rakamın 180.000-190.000 arasında olduğunu ve nüfusun büyük bir kısmının köylerde yaşadığını iletmişleridir (DATÜB, 2020). Daha önce belirttiğimiz gibi bu rakamların Ahıska meselesiyle ilgilenen kurum sorumlularından ve akademik çevrelerden temin edilen bilgi ve görüşlerdir. Hali hazırda Ahıska Türkleri Kazakistan'da genellikle Alma-Ata, Çimkent, Cambul, Taraz, Karaganda, Semipalatinsk ve Nursultan (Astana) şehirlerinde yaşamaktadır (Aslan, 1995; Badalov, 2004).

Eğitim, Dil ve Kültür Hayatı

Kazakistan'da eğitim, dil ve kültür hayatıyla ilgili bilgiler vermeden önce konu hakkında daha iyi değerlendirmeler yapma için Ahıska Türklerinin Osmanlı Dönemi, Sovyet Rusya Dönemi ve Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarihten sonraki durumları hakkında bazı bilgileri vermek konunun daha iyi değerlendirilmesine katkı verecektir. Bu bilgiler daha sonra bilgiler vereceğimiz Azerbaycan ve Kırgızistan örnekleri için büyük benzerlik göstermektedir.

Osmanlı Dönemi: Ahıska bölgesi 1578 yılında Osmanlı himayesine girdikten sonra ahali müslüman olmuş doğal olarak bu insanlar Osmanlı eğitim sistemine tabi olmuştur. Kısa bir sürede Trabzon ve Erzurum'dan sonra bölgenin önemli bir yönetim, kültür ve ticaret merkezi olan Ahıska-Çıldır eyaletinde yazışma dili olarak Osmanlıca kullanılmıştır. 1930 yıllarına kadar Osmanlıca eğitimin hakim olduğu bölgede insanlar, çocuklarının eğitimine çok ihtimam göstermiş ve eğitim için mahalle mektepleri ya da medreseler kullanılmıştır. Günümüzde hala Ahıska merkezinde bulunan Ahmediyeye Camii bu işlevi gören medreselerden bir tanesidir. Eğitim için çok önemli olan bu mekanlarda halk baskıdan uzak bir şekilde hür bir şekilde eğitimlerini alabilmişlerdir. Osmanlıcanın yanında bu

bölgede yer alan medreselerde Arap dilinde Fıkıh ve Kelam gibi İslami ilimlerde verilmiştir (Karcı ve Çetin 2018: 533; Niyazov, 2015).

Sovyet Rusya Dönemi: Sovyet döneminin başlamasıyla bilhassa Ahıska Türklerine karşı bir izolasyon politikası uygulanmıştır. Belirgin olarak tatbik edilen bu tecriti bertaraf etmek için toplumun saygın liderleri ve aydınları çeşitli teşebbüslerde bulunmalarına rağmen Moskova ve Tiflis yönetimlerince bu girişimleri karşılıksız kalmıştır. O dönemdeki entelektüel karakteriyle bilinen Ömer Faik'in Türkçe eğitim veren bir okul açma çabası Tiflis yöneticileri tarafından reddedilmiştir. Ahıska'da eğitim veren birimler 1930 yılından sonra Latin alfabesiyle eğitime başlanmış bu dönem 1939 yılına kadar sürmüştür (Piriyev ve Piriyeva: 2007: 230). Tecrit siyasetine baskıcı bir şekilde devam eden Sovyet Rusya yönetimi 1940 yılından sonra eğitimde kullanılan Latin alfabesini bu kez Kril alfabesine çevirerek bilhassa o yıllarda Latin alfabesine geçmiş olan Türkiye ve diğer Türk soylu topluluklar arasındaki dil ve kültür köprüsünün oluşmasına bu şekilde zarar vermiştir. Bu politikaların uygulandığı o tarihlerden bu yana Türk soylu toplumların 32 farklı alfabe kullanmış olmaları SSCB'nin bu konuda yapmış oldukları politikada maalesef emellerine ulaştıkları görülmektedir (Karcı ve Çetin 2018: 533).

Yaklaşık 12 yıl süren Özel İskan Rejiminin baskıcı uygulamalarından dolayı Kazakistan'a sürgün edilen Ahıska Türklerinin eğitim durumları yok denecek kadar zayıflamıştır. Çünkü sürgün sonrasında birinci yıl içerisinde eğitim çağındaki çocuklar okullara alınmayarak eğitim hakları ellerinden alınmıştır. Bu zorluğu aşmak için okur yazar konumunda olan şahıslar kendi çocuklarına ev hanelerinde eğitim verme çabası içerisinde bulunmuşlardır. Yine bir şekilde ellerinde bulunan kitap, dergi ve gazete gibi eğitim araçlarını kullanmak suretiyle eğitim seviyelerini yükseltme gayreti içerisinde olmuşlardır. Daha sonra ki yıllarda okullara alımlar başlamıştır fakat kimliğinde Türk yazanlar bu haktan faydalanamamıştır. Kimliğinde Azerbaycanlı olan şahıslara bu hak verilerek eğitim hakkından faydalanma konusunda ayrımcılık yapılmıştır.

SSCB sınırları içerisinde uygulanan eğitimde genel anlayış devletin bu yolla tüm insanları değiştirebileceği inancıdır. Aynı anlayış Kazakistan'da da uygulandığı için eğitim konusuna ayrı bir önem verilmiş insanları ortaya koydukları bu sistemle istedikleri şekilde yetiştirebileceklerine inanmışlardır. Aslında bir asimilasyon anlayışı olan bu sistem Kazakistan'da sistematik bir şekilde uygulanmıştır. Çünkü asli unsur olan Kazak halkının ana dili eğitimin hiçbir alanına sokulmamış ve Rus dili eğitim dili olarak ikame edilmiştir. Kazaklar 19. yüzyılın sonuna kadar ilk eğitimlerini mahalle, köy mektepleri ve medreselerdeki hocalardan alırlar daha sonra ki eğitimleri için ise bugün Özbekistan sınırları içerisinde yer alan büyük medreselerin olduğu Semerkant ve Taşkent gibi şehirlere giderlerdi. Bu yüzyılda bu coğrafyalarda bulunan medreselerde dini bilgiler verilmekle birlikte Çağatay Türkçesi, Arapça, Farsça eğitimde verilmiştir. Bunlara aykırı bir şekilde Çarlık Rusya döneminde Ruslaştırma amacıyla, günümüzde Tataristan olarak bilinen bu coğrafyada açılan Rus-Tatar okulları aynı şekilde Kazakistan'da açılmıştır. Okullar açarak yapılması hedeflenen asimilasyon çabaları Çarlık yönetiminin arzu ettiği gibi gerçekleşmemiştir ama bu ideal Sovyet Rusya döneminde Kazakistan'da istenilen şekilde işlerlik kazanmıştır (Devlet, 1983: 29).

Ağırlıklı olarak Rusça eğitimin verildiği Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri gerek dil gerekse verilen eğitim açısından değerlendirildiğinde tam bir çıkmaz sokak içerisine düşmüşlerdir. Çok iyi tanımadıkları bir coğrafyaya uyum sağlarken önce eğitim kurumlarından tecrit edilmeleri ve daha sonra dayatılan Rusça ile eğitim yapma mecburiyetleri onları birçok bakımdan zayıf bırakmıştır. Özel İskân rejiminin 1956 yılında sona ermesiyle birlikte birçok Ahıskalı kimlik bilgilerini Azerbaycanlı olarak değiştirdikten sonra yüksek öğretimden faydalanma imkânına kavuşmuşlardır. Büyük zorluklara rağmen öğrenim gördükleri üniversitelerden başarı ile mezun olan öğrenciler Ahıskalı kimlikleri yüzünden ayrımcılığa tabi tutularak devlet tarafından işe alınmamışlardır. Bir Sovyet vatandaşının sahip olduğu haklara sahip olamadıkları için hiçbir zaman üst seviyede bir devlet yöneticisi olamamışlardır (Karcı ve Çetin 2018: 534).

Çok farklı etnik unsurları bünyesinde barındıran Kazakistan'da 1980 yılında azınlıklara kendi dillerinde eğitim alma hakkının verilmiş olması Ahıskalıları da çok sevindirmiş olup ana dillerinde

eğitim yapmaları için bir fırsat doğurmuştur. O dönem Türkçe eğitim almalarının önünde birçok zorluk olduğu için çocuklarının eğitimi için konuştukları ağıza yakın olmasından dolayı Azerbaycan Türkçesiyle eğitimin uygun olacağı düşüncesiyle eğitimle ilgili mercilere başvuru yapmışlardır. Bu girişimin neticesinde Ahıskalılar yoğun yaşadıkları yerleşim birimlerinde kendi içlerinden seçtikleri öğretmenlerden ve haftada iki saat olmak kaydıyla Azerbaycan Türkçesiyle ders almışlardır. Yıllar sonra da olsa kendi dillerinde eğitim almak büyük bir moral olmuştur. Eğitimle ilgili yaşadıkları en önemli hususlardan bir tanesi de kız çocuklarının eğitimiyle ilgili durumdur. Çünkü Ahıskalılar sahip oldukları gelenekler, kız kaçırma, kaçma gibi alışkanlıklar ve kız evlatlarının erken denilecek yaşlarda evlendirilmelerinden dolayı istemeden olsa da kızların eğitimden yeterince faydalanamamalarına sebep olmuşlardır. Kız çocuklarının eğitimlerini olumsuz olarak etkileyen faktörlerden bir tanesi de bir töreye dönüşen kız çocuklarını her zaman göz önünde bulundurma alışkanlığıdır. Günümüzde hala etkisini koruyan bu anlayıştan dolayı kızlarını yalnız başlarına başka bir şehire gelin vermemek gibi bir kültür ortaya çıkmıştır (Karcı ve Çetin 2018: 535). Bursa'nın Gürsu ilçesinde ikamet eden Ahıskalı ailelerle 2020 yılında yaptığımız ev sohbetinde 2000 yılında Türkiye'ye gelmiş olmalarına rağmen kendilerinden yıllar önce gelen Ahıskalı ailelere bile kızlarını verme konusunda endişe yaşadıklarını ve evlatlarını gurbete göndermek istemediklerini öğrendik. Bir bakıma azınlık olma psikolojinin getirdiği bir davranış olan kendinden olanı sürekli göz önünde tutarak oluşan koruma duygusu diğer taraftan kız evlatlarının girişkenliklerini ve fikirlerini ifade etmede olumsuz bir etki oluşturmaktadır.

Kazakistan'ın Bağımsızlığını Kazandıktan Sonraki Dönem: Tüm öğeleriyle Kazakistan'ı baştan başa etkileyen bu süreç yeni bir anlayışın hâkim olmasına sahip olduğu için diğer dönemlerden çok farklıdır. SSCB'nin dağılmasından hemen sonra 16 Aralık 1991'de Kazakistan bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte tüm kurumlarıyla ülkede değişimler ve yenilikler başlamıştır. En dikkat çekici olanlardan bir tanesi Çarlık Rusya ile başlayan ve Sovyetler döneminde devam eden eğitim politikasının terkedilmeye başlanması onun yerine daha milli bir anlayışın getirilmesidir. Millileşmeye dayalı bu yeni politika Kazak Türkçesinin toplumsal olarak kullanım alanının genişlemesine neden olmuştur. Birçok azınlık unsurun yaşadığı bir ülke olan Kazakistan'da bu toplumlar eğitim aldıkları okullarda kendi etnik dillerini öğrenmekle birlikte ülkenin resmi dili olan Kazak Türkçesini de öğrenmeye başlamışlardır (Gökdağ, 2002, s.84). Yapılan ulusal bir projeyle 2001-2010 yılları arasında hayata geçirilen bu yeni perspektif, ülkede var olan tüm etnik grupları kendi anadillerini geliştirmelerine de bir ortam oluşturmuştur. Bu gelişme ülkede yaşayan ve yıllardır eğitim imkânlarından arzu edilen miktarda faydalanamayan Ahıska Türkleri için çok sevindirici olmuştur. Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin eğitim hayatlarıyla ilgili bir milat olan bu projenin hayata geçirilmesiyle neticesinde Ahıskalılar eğitim almaları için çocuklarını yurt dışına gönderme fırsatı oluşmuştur. Bu bağlamda gençlerin eğitimleri için akla gelen ilk ülke Türkiye olmuştur. Hemen akabinde Türkiye Cumhuriyetinin Ahıskalı öğrencilere bu kapsamda eğitim kapılarını açması ve burslar temin etmesi onların iyi bir eğitim almalarını sağlamıştır. Bununla ilişkili olarak her sene belli bir sayıda öğrencinin Türkiye'de eğitim görmesi için antlaşmalar yapılmış olup bu öğrencilerin eğitim ve barınmalarıyla ilgili sorunların çözümü içinde 1997 yılında Ahıska Fahri Öğrenci Temsilciliği kurulmuştur (Karcı ve Çetin 2018: 536). Günümüzde eğitim için gelen Ahıskalı öğrenci sayısının arttığını tahmin etmekteyiz.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Kazakistan'da yaşayan Ahıskalı Türkler kendi dillerinin yanında Kazak Türkçesini ve Rusçayı günlük hayatta kullanmaktadırlar. Kapalı bir ortamda izole bir hayat sürmeleri ve devletin sunduğu imkanlardan yeterince faydalanamama gibi nedenlerden dolayı bu dillerin dışında başka bir dil öğrenme gayreti içerisine girememişlerdir. Haklar konusunda devlete olan itimatları çok az olduğu için ancak kendilerine sunulan miktar kadar hareket alanına sahip olmuşlardır. Fakat SSCB'nin dağılması ve Kazakistan Cumhuriyetinin kurulmasından sonra eğitim ile ortaya koyulan yeni politikalar Ahıska Türkleri'nin devlet yönetimine duyduğu düşünce ve güveni tamamen değiştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Ahmet Yesevi Üniversitesini açması, TİKA'nın lise seviyesindeki öğrenci eğitim faaliyetlerine katkı vermesi ve Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER)'lerin kurulması gerek Kazak Türklerin gerekse Ahıska Türklerinin eğitimine olumlu yararlar sağlamıştır (Karcı ve Çetin 2018: 536). DATÜB yetkilileri ile yaptığımız görüşmede Kazakistan'da eğitimle alakalı yapılan bu çalışmaların Türkçe öğrenmeye yönelik ilgi ve heyecan oluşturduğunu belirtilmiştir (DATÜB, 2020). Eğitim ve dil konusunda yapılan bu güzel gelişmelerin yanında

olumsuz hadiselerden de bahsetmek gerekir. Ahıskalı ailelerin bir kısmı çocuklarını Rus eğitim sistemiyle yetiştiren okullara göndermektedirler. Burada yetişen çocuklar ana dilleri olan Türkçeyi tam olarak bilmemekte bilhassa Kazakistan'da yaşayan Türk toplumu için bazı endişeleri beraberinde getirmektedirler (Karcı ve Çetin 2018: 536).

SSCB ideolojisi dikte ettiği eğitim sistemi ile gerek Kazak halkına gerekse Kazakistan'da yaşayan tüm etnik unsurların kendilerine mahsus eğitim düzenine müdahale etmiş, insan hakları bakımından kabul edilemez bir siyaset anlayışı ortaya koymuştur. Bilhassa 1917 tarihinden 1991 tarihine kadar ki dönemde bu baskıcı politikalarından dolayı Ahıska Türkleri çok büyük zararlar görmüştür. Bu dönem içerisinde 1944 yılında sürgün edildikleri Kazakistan'da o günkü Sovyet yöneticileri tarafından ayrımcılığa tabi tutularak insan onuruna yakışmayan şartlar altında hayatta kalmaya çalışmışlardır. Başta eğitim hakkı olmak üzere sayısız hak ihlallerine rağmen dillerini ve kültürlerine ait tüm gelenek ve göreneklerini bugüne kadar yaşatabilmişlerdir. Bilhassa sahip oldukları ana dilleri Türkçeyi günümüze kadar taşımış olmaları çok anlamlıdır. Çünkü bu dönemlerde sahip oldukları kültürleri Ruslaştırma gibi birçok etkenin olumsuz etkisi altında kalmış olmasına rağmen kültürün en önemli unsuru kabul edilen dillerini koruyabilmişlerdir. Yaşadıkları ülkenin şartlarına uyum sağlamak zorunda oldukları için Kazakistan'da kendilerine öz bir milli eğitim müfredatına sahip olmamıştır. Bunun yanında Sovyet Yönetimi aynı konumda olan halklara verdiği imtiyazları Ahıska Türklerine vermeyerek Kazakistan'da ötekileştirici bir tutum sergilemiştir (Karcı ve Çetin 2018: 538). Benzer tutumun Sovyet Hükümetlerine ait diğer bölgelerinde yaşayan Ahıska Türklerine karşı sergilenmiş olması yukarıda kullanmış olduğumuz ifademizi doğrular mahiyettedir.

Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra Ahıskalı çocukların eğitim düzeyi ciddi manada artmıştır. Ahıskalı Türklerin buldukları bölge okullarında Türkçe derslerinin konulması Ailelerin Türkçeye önem vermelerini sağlamıştır. Buda Ahıska Türklerinde yeni bir heyecana neden olmuştur. Ama Rus okullarına giden ve Rus eğitim sistemiyle yetişen Ahıska gençleri Türkçeye yeterli önemi vermemektedirler. Okullarda Rusça eğitim alan ve sokakta da Rusça konuşan gençler maalesef Türkçeyi yeterli bilmemektedirler. Bu sorun Kazakistan Ahıskalı Türkler için büyük bir tehlikeyi arz etmektedir (Karcı ve Çetin 2018: 538).

Dini İnanç

Ahıska Türkler çoğunlukla Sünni ekolden olup mezhep olarak Hanefi-Maturidi anlayışa mensupturlar. Sovyet yönetimlerinin bünyesi içerisinde yer alan halkların giderek dinlerin etkisinden kurtulduğu bir geleceği inşa etme amaçları karşısında bile diğer coğrafyalarda olduğu gibi Kazakistan'da da Ahıska Türkleri inançlarının gereklerini mahrem bir şekilde yaşamaya gayret etmişlerdir. Günümüzde ise ibadetlerini buldukları her coğrafyada hür bir şekilde yerine getirmektedirler. Dini eğitimlerini evlerinde ve kendi kurdukları merkezlerde yerine getirmektedirler. Bağımsız olarak kurdukları bazı derneklerde Türkçe eğitimin yanında temel İslami bilgilerin öğretildiği derneklerde yapmaktadırlar. Tamamen bu amaç için Almatı'da 1991 yılında kurulan Kazakistan Ahıska Kültür Merkezi bu kurumlardan bir tanesidir. (Faikov 2020: 1144; Abdrakhov ve Mendualiyev 2017: 224).

Azerbaycan'da Ahıska Türkleri

Demografik Yapı

Bugün Azerbaycan Cumhuriyeti 20'den fazla etnik unsuru yapısında bulduran bu coğrafya'da Azerbaycan Türkleri gibi Türk ismiyle kayıtlarda yer alan bir diğer unsur Ahıska Türkleridir (Ağayev, 2013: 1036). Bu coğrafya, 1944 yılında sürgün edildiği ülkelerden birisi olmamasına rağmen bugün azımsanmayacak sayıda Ahıska Türklerinin güvenle yaşadığı bir ülkedir. Bilindiği üzere 12 yıl süren 'Özel İskan Rejimi' uygulamasına son verildiği 1956 yılından sonra Ahıska Türkleri, Azerbaycan'a göç ettiği bilinmektedir. Yüzlerce insanın ölümüyle sonlanan 1989 yılında ki Fergana olaylarından sonra da Ahıska Türkleri, Azerbaycan'a göç etmişlerdir. Bu ülke de gerek 1956 yılından sonra gerekse 1989 yılından sonra Ahıskalıların iskan edildikleri yerler Gence, Kazakh, Kuba, Khaçmaz, Saatlı ve Sabirabad şehirleridir Azerbaycan'a göç eden Ahıska Türklerinin karşılaştıkları tüm zorluklarda

Azerbaycan Devletinin yakından ilgilenecek birçok ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilmektedir (Şakiroğlu, 2016: 1).

Bakü'de yer alan Azerbaycan Vatan Cemiyeti ve DATÜB yetkililerin açıklamalarına göre Azerbaycan da yaşayan Ahıska Türklerinin nüfusu 2011 yıllarında 110-120 arasındayken günümüzde bu rakam 70 000 rakamlarına kadar düşmüştür (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020). Yıllardır Ahıska'yageri dönmeyi hayal eden ve bu hayallerini bir başka bahara erteleyen Ahıskalılar son 10 yıldır özellikle Türkiye'ye göç etmeyi bir çıkış yolu olarak görmektedirler. Türkiye'yi tercih etmelerinin nedeni akrabalarının büyük bir kısmın daha önceden Türkiye'ye gelmiş olmaları ve Türkiye'yi anavatanları gibi görmeleridir. Bununla birlikte Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türklerinin belirli bir kısmı da ekonomik nedenlerden dolayı Rusya ve Ukrayna'ya da gitmektedirler. Demografik yapının bu şekilde değişmesinin ileride oluşturacağı dezavantajları dikkate alarak Azerbaycan'da yaşayan Ahıskalıların sorunlarına yerinde çözümler bulmak onların göç etmelerini önüne geçeceğinden yaşadıkları bölgelerde daha güçlü olmalarını sağlama şansı verecektir.

Azerbaycan Devleti yurttaşlarına çifte vatandaş olma hakkı tanımış olmasından dolayı Ahıska Türklerinin belirli bir kısmı bu haktan yararlanmaktadır. Bundan dolayı Azerbaycan ve Türkiye arasında son yıllarda eğitim, ticaret ve turizm alanlarında artan miktarda olumlu gelişmeler vardır (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020).

Eğitim, Dil ve Kültür Hayatı

Ahıskalıların kendi aralarında konuşmuş oldukları Türkçe şive Azerbaycan Türkçesine çok benzerlik göstermektedir. Ahıska Türklerinin kendilerine mahsus eğitim veren okulları yoktur. Yaşamış oldukları Azerbaycan Devletinin milli eğitim sistemine tabiidirler. Uzun yıllar Azerbaycan'da eğitim dili il ve ilçelerde genel olarak Azerbaycan Türkçesi ve Rusça olarak karma şekilde olmuştur. Köylerde ki okullarda eğitim dili büyük çoğunlukla Azerbaycan Türkçesiyle yapılmaktadır. Azerbaycan Devletinin bağımsızlığına kavuşmasından sonra Azerbaycan Türkçesine olan ilgiyi daha da artmıştır. Azerbaycan da Ahıskalıların yükseköğretime devam etmeleri ekonomik sebeplerden dolayı zor olduğu için son yıllarda bir çok aile çocuklarını Türkiye'ye göndermektedirler (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020). Bu gençlerin büyük bir kısmı Türkiye Cumhuriyetinden almış oldukları burslarla lisans ve lisans üstü eğitimlerini yapmaktadır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından Azerbaycan'da Ahıskalı gençlerin eğitim seviyelerini yükseltmek gayesiyle üniversiteye hazırlık kursları düzenlemektedir. Yine bir kültür faaliyeti olarak milli farkındalığın ve hafızanın güçlendirilmesi adına sürgünün yıldönümü olan 14 Kasım günlerinde Ahıska ziyaret edilerek panel, sempozyum gibi etkinlikler yapılmaktadır (<https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytb-ahıska-turklerini-unutmadı>).

Ahıska Türkleri sahip oldukları ve yaşattıkları kültürleriyle ülke içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu konuda hiçbir kısıtla karşı karşıya kalmamışlardır. Azerbaycan da buldukları süre içerisinde tüm kültürel faaliyetlerini özgürce yaşamış ve yaşatmışlardır. Yaşadıkları ülkenin kültüründen etkilenmiş olsalar da genellikle düğün merasimlerini, bayramlarını ve eğlencelerini yıllar önce nasıl yapıyorlarsa günümüzde de benzer şekilde yapmaya çalışmaktadırlar. (Hacı, 2014:467). Azerbaycan'da yoğun buldukları yerlerde medeniyet evi ismini verdikleri kültür merkezleri açmaktadırlar. Burada kendi kültürlerine ait çeşitli faaliyetler yapmaktadır. Kendi folklorlarına ait enstrüman ve oyunların öğretildiği bu yerlerde çalışan gönüllü kişiler eşliğinde eğitimler verilmektedir. Her sene nevrüz kutlamalarında bu kültür evlerinde yetişen gençler folklorik danslarıyla şenliklere çeşitlilik katmaktadırlar (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020).

Dini İnanç

Azerbaycan da yaşayan Ahıska Türkleri dini inançlarını hür bir şekilde yaşamaktadırlar. Sürgün şartları Ahıskalılarda dini eğitimini ailede başlamasına neden olmuştur. Daha fazla İslami eğitimle donanmak isteyen gençler Ahıskalılar arasında kabul görmüş hocalardan veya medrese benzeri yerlerden bu ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ahıska Türkleri Azerbaycan'a ilk geldikleri yıllardan beri

herhangi bir baskı ve engelle karşılaşmamışlardır. Azerbaycan'da dini eğitim müfredatta bulunmamaktadır bundan dolayı Ahıska Türkleri genellikle kırsal bölgelerde yaşadıkları için camii ve kurs gibi dini eğitim ve ibadet yapacakları yerleri kendi imkanlarıyla teşekkül ettirmişleridir. Azerbaycan da müftü atamaları devlet tarafından yapılmakta olup Ahıskalılarının yoğun yaşadığı yerlerde camii imamları kendi yetiştirdikleri insanlar tarafından seçilmektedir (Şakiroğlu, 2016: 1).

Ahıska Türkleri yaşadıkları Azerbaycan vatandaşlarının sahip olduğu seçme seçilme, sağlık hizmetlerinden yararlanma, tüm haklara sahiptir. Çok etkili olmamakla beraber sahip oldukları ölçüde siyaset yapmaktadırlar. Yine kendilerine anlatmak ve haklarını savunmak için kurmuş oldukları vakıf ve derneklere sahip olmakla birlikte yayın organlarına da sahiptirler (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020).

Ekonomik Durum

Umumiyetle Azerbaycan'ın kırsal kesimlerinde ikamet eden Ahıskalılar tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Kentsel hayatı tercih eden Ahıskalılar başta ticaret olmak üzere bir çok alanda iş yapmaktadırlar. İş bulamama konusu Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türklerinin en büyük sorunlarının başında gelmektedir. Bir zamanlar Azerbaycan'da yaşamış ve bağlantısı hala devam eden Ahıskalılarla yaptığımız görüşmede; eğitim almış ve kendilerini yetiştirmiş Ahıskalıların iş bulma konusunda daha avantajlı bir konumda olduklarını ifade etmişlerdir.

Kırgızistan'da Ahıska Türkleri

Demografik Yapı

Orta Asya bölgesinde yer alan Kırgızistan, SSCB'nin dağılmasının akabinde 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. 2015 yılında Kırgızistan Ulusal İstatistik Kurulu tarafından hazırlanmış olan rapora göre nüfus 5.895.062 olarak ifade edilmiş olsada bugün resmi olmayan bilgilere göre Kırgızistan'ın 6.524.195'tir. Nüfus artış hızı az da olsa günümüze kadar bir süreklilik arz etmektedir. Orta Asya Türk devletlerinin en küçük yüzölçümüne sahip olan ülkenin başkenti Bişkek'tir. Sahip olduğu demografik ve coğrafik yapısından dolayı Kırgızistan bölgenin en stratejik ülkelerinden birisi olarak değerlendirilmektedir (Türköne 2016, 2).

Yedi idari bölgeye ayrılmış olan Kırgızistan'da Ahıska Türkleri Oş, Celalabad, Talas, İnsan, Issık Göl, Batken, Bişkek ve Çüy yerleşim birimlerinde yaşamaktadırlar (Şamilov, 2014: 261). Bu bölgelerde yaşayan Ahıskalıların sayısı net olmamakla birlikte 2010 yılında 60 000 (DATÜB, 2020)), Güseinova (2014: 273)'ya göre yapılan resmi nüfus sayımlarında bu rakamın 39 100 olduğu, 2020 yılında ise bu rakamın 50 000 civarında olduğu belirtilmektedir (DATÜB, 2020). Ülkenin etnik yapısı Kırgız halkının dışında Özbek, Rus, Dungan, Ukraynalı ve Uygurlar toplumlarının olduğu bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Ahıska Türklerin Kırgızistan coğrafyasına gelişleri 1944 sürgünüyle gerçekleşmiştir. Sürgünün ilk yıllarından itibaren yaklaşık 16 000 Ahıskalı genellikle tarım arazilerinde çalıştırılarak fiziksel güçlerinden faydalanılmıştır. Sürgünün ilk yıllarında maddi ve manevi olarak çok zorluk çeken bu insanlara Kırgız halkı elindeki herşeyi paylaşarak büyük yardımlarda bulunmuştur (Şamilov, 2014:261). 1989 yılında meydana gelen Fergana hadiseleri sonrasında Özbekistan'dan Kırgızistan'a 12 000 kadar Ahıskalının göç etmiştir (Penttinen, Trier, 2004: 25).

Eğitim, Dil ve Kültür Hayatı

Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin kendi dillerinde eğitim alacakları ilk, orta ve lise düzeyinde okullara sahip değildirler. Ahıskalı çocuklar eğitimlerini Kırgızistan Devletine ait okullardan almaktadırlar. Ahıskalı aileler bazı basmakalıp düşüncelerinden dolayı 2000'li yıllara kadar genellikle erkek çocuklarını okullara göndermişler kız çocuklarını ise okullara göndermeyerek onların eğitim bakımından mağdur edilmelerine neden olmuşlardır. Kız çocukları erken yaşlarda evlendirildikleri için eğitim düzeyleri ortaokul seviyesinde kalmaktadır. Bu yıllardan sonra anlayış ve düşüncelerini tamamen değiştiren Ahıskalılar günümüzde kız veya erkek olsun tüm çocuklarının eğitimleriyle

yakından ilgilenmektedirler. Eğitimin önemine inanan bu insanlar son yıllarda Kazakistan ve Azerbaycan örneğinde olduğu gibi çocuklarını hem yerli hem de Türkiye de ki üniversitelere göndermektedirler. Son zamanlarda eğitimin önemi konusunda iyimser gelişmeler olsa da hala uygun olmayan bölümlerin tercih edilmesi, devam konusuna dikkat etmeme, derslerde istenilen noktada olamama ve eğitmeden vazgeçme gibi durumlar Ahıskalı öğrenciler için başlıca problemlerdir. Güseinova (2014:274) Ahıskalı öğrencilerin eğitim aldığı Bişkek'te bulunan üniversitelerde yaptığı çalışmada bu sorunlara çözüm yolları aramış her bir problemin birbiriyle bağlı olduğunu rapor etmiştir.

Kırgızistan'da son yıllarda halk devlet dili olan Kırgızca'ya ilgi göstermekle birlikte Rusça'da resmi dil olarak kabul edilmiştir. Bu ülkede yaşayan her fert bu iki dili konuşmaktadır. Yine bu ülkede yaşayan Ahıska Türkleri ise sahip olmuş oldukları ana dilleri olan Türkçe'yi de sayacak olursan 3 dili rahatlıkla konuşmaktadırlar. Farklı dilleri konuşabilme avantajının aksine kendi dillerine uygun bir alfabe kullanamamaları kabiliyetlerini ortaya koymada bir dezavantaj oluşturduğu söylenebilir. Dil ile ilgili bir diğer husus; Ahıskalı aileler yıllardır anadilleri olan Türkçeyi kendi evlerinde konuşuyor olmalarına rağmen son yıllarda yaşanan kültürel bozulma öz dillerinin ev içerisinde konuşulma oranını geriletmiştir (DATÜB, 2020).

Kırgızistan'da yaşayan Ahıskalılar farklı kültürlerden etkilenmiş olsalar da kültürel değerlerini günümüze kadar taşımışlardır. Yaşadıkları ülkede azınlık durumunda olmaları kendi içlerindeki evlilik oranlarını artırmış olduğundan kültürel yapının ve bununla bağlantılı olan gelenek, görenek ve adetlerin daha fazla yaşatılmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı sürgün edildikleri ve günümüzde yaşadıkları tüm coğrafyalarda bilhassa sözlü halk edebiyatı tüm öğeleriyle nesilden nesile ve kulaktan kulağa aktarılmıştır. Doğum, düğün, ölüm adetlerinin büyük bir kısmı hala eskisi gibi yaşanmaktadır (DATÜB, 2020: Mammadov, 2014: 392).

Dini İnanç

Kırgızistan'da yaşayan Ahıskalılar, Kazakistan ve Azerbaycan'da yaşayan soydaşları gibi müslümandırlar ve bununla gurur duyarlar. İslam dininin gereklerini yerine getirme konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamamaktadırlar. Sovyetler döneminde yaşamış oldukları her türlü zorluğa rağmen ev içinde aile büyüklerinden gerekli eğitimi eğitim olarak dinlerini yaşamışlardır. Günümüzde ise bu eğitimlerini kurmuş oldukları dernek veya cemiyetlerde almış oldukları belirtilmektedir. Kendi imkanlarıyla kurmuş oldukları derneklerde hem Türkçe hemde İslami eğitim yapmaktadırlar. (DATÜB, 2020).

Ekonomik Durum

Çoğunlukla ülkenin kırsal kesimlerinde tarım ve hayvancılık yaparak hayat süren Ahıska Türklerinin gelir durumlarının geçmiş yıllara göre daha iyi olduğu belirtilmektedir. Kırgızistan'da Ahıskalı Türklerinin yaşam şartları Özbekistan ve Kazakistan'da yaşayanlarla mukayese edildiğinde bu durumun diğer ülkelere daha iyi olduğu Kırgızistan'da yaşayan Türkler tarafından ifade edilmektedir. İşsizlik Kazakistan ve Azerbaycan'da olduğu gibi en büyük sorunların başında gelmektedir. Ekonomik durumu kötü olan birçok Ahıskalı ailenin geçimini sağlamak için başka ülkelere göç ettiği belirtilmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi bu ülke de bazı maddi nedenlerden dolayı yerli Kırgız halkı ile Ahıskalılar arasında veya diğer etnik gruplar arasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkmaktadır (Şamilov, 2014:261; Güseinova 2014: 273).

Sonuç

Rusların Kafkasya bölgesine hâkim olma emelleri 19. yüzyıla girilirken kendini hissettirmeye başlamıştır. Önceleri Çarlık Rusya'sı ve daha sonra SSCB ile devam eden bu olumsuz etki en fazla bu bölgede asırlardır yaşayan Müslüman topluluklar ve Türk soylular üzerinde olmuştur. Bu bölgenin asli unsurlarından birisi olan Ahıska Türklüğü de bu yayılcı anlayışın menfi tesirlerini görmüştür. 1828 yılında Ahıska'nın Osmanlı Devletinden koparılması ile başlayan bu yayılcı anlayış, 1944 yılında

bölgede yaşayan Türk ahaliyi sürgüne tabi tutarak devam etmiştir. Sovyet yönetiminin bölgede etnik temizlik amacıyla uyguladığı insan haklarına aykırı bu program aynı zamanda Anadolu coğrafyasının doğal bir parçası konumunda olan Ahıska bölgesini Türklerden arındırarak, burada oluşacak Türkiye eksenli bir güç birliğine engel olmayı da hedeflemektedir. Çalışmamızın birçok yerinde ifade ettiğimiz gibi Ahıska Türkleri, her dönemde olduğu gibi günümüzde de Türkiye’yi ana vatan, Türkiye Cumhuriyetini de kendi devletleri olarak tanımışlardır. Bundan dolayı 76 yıldır yaşadıkları sıkıntıların çözüme kavuşturulması için başvurdukları ilk devlet Türkiye olmuştur.

Günümüzde Ahıska Türkleriyle ilgili sorunun başlangıcı Osmanlı Devletinin bu bölgeden çekilmeye başladığı 1828 tarihinden itibaren başlamıştır. Çarlık Rusyası’nın hakimiyetine geçen bu coğrafyada yaşayan ahali Türk kimliklerinden dolayı daima baskı altına alınarak mecburi göçlere zorlanmışlardır. Bununla birlikte bölge halkının temel eğitimi hiç önemsenmemiş bu insanlar bilinçli bir şekilde cahil bırakılmıştır. Bölgenin kontrolünü elinde tutmak amacıyla Ruslar, etnik yapıya dayalı politikalar uygulayarak Ermeni, Gürcü ve Türk toplumlarını birbirleriyle husumetli hale getirmiştir. O yıllarda oluşturulan bu çatışmalar günümüze kadar sürmüştür.

Daha sonra ki yıllarda Sosyalist Sovyetler Birliği yönetimi kontrolüne giren bölgede bilhassa Ahıska Türklerine karşı uygulanan en büyük hak ihlali Kafkasya’da yaşayan birçok etnik unsura (Abhaz, Oset ve Acara) kendi geleceklerini belirleme denilen “self-determinasyon” yetkisi verilirken aynı durumda olan Ahıska Türklerine bu hakkın verilmemesidir. Sovyet Yönetimi diğer etnik unsurların ulus yapılarını dikkate alırken Ahıska Türklerini bir millet olarak görmeyerek ayrımcı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Kültürel asimilasyonun had safhada uygulandığı bu süreçte KP tarafından Ahıska Türkçesinin halk tarafından konuşulması yasaklanarak Rusça ve Azerbaycan Türkçesinin kullanım emri verilmiştir. Yerli halkın taşımış olduğu soyadları Gürcüceye çevrilmiştir. Bu ayrımcı anlayışa karşı çıkan din adamları ve aydınlar “Pantürkist” suçlamasıyla baskı ve takip altına alınarak hapis, sürgün veya öldürülerek cezalandırılmıştır.

II. Dünya Savaşı dönemlerinde Kafkasya bölgesinde yaşayan Müslüman Türk toplulukları, emperyalistSovyet politikaları karşısında büyük haksızlıklar yaşamaya devam etmişlerdir. Bu dönem içerisinde Ahıska bölgesine yerleşen Sovyet Askerleri, Türkiye ile Ahıska arasına adeta bir duvar örmüşlerdir. Sovyet yönetimlerince hiçbir zaman askere alınmayan Ahıskalılar, bu savaş döneminde 40 000 kişi olarak Almanlara karşı savaşa gönderilmiştir. Asker yapılan bu insanlar Sovyetler için savaşırken, o günkü hükümet Stalin’in emriyle 14 Kasım 1944 yılında, geride kalan yaşlı erkek, yaşlı kadın, küçük çocuk, hasta ve savaştan dönmüş yaralı askerlerden oluşan 100 000’den fazla Türkü atayurtlarından çıkartarak sürgüne göndermiştir. Hukuk tanımaz bu sürgün kışın ortasında ve çok kötü şartlarda yapıldığı için binlerce insan açlık, soğuk ve hastalıktan dolayı hayatını kaybetmiştir. Hak ihlallerinin ve ayrımcılığın yapıldığı dört bin km süren bu yolculuk bir buçuk ay sürmüştür. Hayatta kalmayı başaran insanlar Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan çöllerine ulaştıklarında yine baskıcı ve ayrımcı politikalarla yüzyüze kalmıştır.

1944-1956 yıllarında, Ahıska Türklerine karşı uygulanan “Özel İskan Rejimi” bu insanlarda yıllarca etkisini sürdürecektir psikolojik sarsıntılara neden olmuştur. 12 yıl süren bu rejimde, neredeyse tüm insani hakları ellerinden alınan bu insanlar rejimin ortaya koyduğu kanunlara karşı geldikleri takdirde büyük cezalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu dönemde tarımsal alanlarda çalıştırılan Ahıskalılar uygun şartlarda barınamadıkları ve beslenemedikleri için sürgünün ilk yıllarında yakalandıkları bulaşıcı hastalıklardan dolayı çok kayıplar vermişlerdir. Özel İskân Rejiminin sıkı bir şekilde uygulandığı bu dönemde Ahıska Türklerinin karşılaştıkları en büyük hak ihlali ve ayrımcılık, kimlik belgelerine sahip olmamalarıdır. Bu sağlanmadığı için seyahat özgürlükleri de engellenmiştir.

Sovyet Rusya, diğer halklara sağladığı imkânları ve kanuni hakları hiçbir zaman Ahıska Türklerine vermemiştir. Bu dönem içerisinde aynı tavır ve politika sürgün edildikleri ülkelerin yönetimleri tarafından da devam etmiştir. Sürgün edildikten sonra azınlık statüsünde yaşayan Ahıska Türkleri günümüze kadar buldukları Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan bölgelerinde çok zor şartlar altında hayat mücadelesi vermişlerdir. Fakat kendilerine yapılan bütün baskılara ve olumsuz kültürel etkileşimlere rağmen dinlerini ve örf adetlerini korumaya çalışmışlardır. Fakat bunlardan en

önemlisi günümüze kadar ana dillerini unutmamış olmalarıdır. Toplumlarda kültür değişimi daima sancılı olmuş ve bunu en çok hissedildiği alanlarda maalesef dil ve eğitim olmaktadır. Eğitim yönünden göç edildikleri ülkenin eğitimini itirazsız kabul etmek zorunda kalmıştır. Verilen imkânlar ve sunulan şartlara riayet edilmesi elzem olunmuştur. Bundan dolayı kendilerine mahsus bir milli eğitim süreciningerçekleşmesi hiçbir zamanmümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu durum azınlık olarak yaşayan Ahıskalılar için arzu edilmeyen sonuçları da ortaya çıkarmıştır. Neticede iyi bir eğitimden mahrum yetişen gençler bu ülkelerde (Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan) iş bulma sıkıntısı yaşamaktadırlar. Buna karşın yaşadıkları ülkeler de ekonomik, kültürel, inanç, basın, sağlık ve siyaset imkânlarından özgürce faydalanmaktadırlar.

Bilindiği üzere II. Dünya savaşı dönemlerinde Ahıska Türkleri gibi birçok etnik topluluk yaşadıkları coğrafyalardan sürgün edilmişti. Bilindiği kadar bu toplumlar için vatanlarına geri dönüş hususunda olumlu kararlar çıktığı halde bu haktan yararlanamayan tek topluluk Ahıska Türkleridir. Bugün dünyanın on farklı ülkesinde yaşayan Ahıska Türkleri gibi Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'da azınlık statüsünde yaşayan Ahıska Türklerinin de yüzyüze kaldıkları en büyük hak ihlali vatanlarına dönüş haklarının hala verilmemiş olmasıdır. SSCB, RF ve Gürcistan insan hakları gibi azınlıklarında haklarını koruyan birçok sözleşmeye imza koymuş olmalarına rağmen Ahıska Türklerinin hak ihlallerinin ve kayıplarının çözümü için ciddi bir girişimde bulunmamışlardır. Hatta sürgünün yapıldığı yıllarda savaş koşullarının var olması dolayısıyla bu vakanın gerçekleşmesinde herhangi bir hukuksal karşıtlığın bulunmaması nedeniyle günümüzde bile Ahıska Türkleri ortaya çıkan hak kayıplarını karşılayacak bir muhatap dahi bulamamaktadır.

Ahıska bölgesi Gürcistan toprakları içerisindedir ve 600 000'e yakın AhıskaTürkü anayurtlarına yani zorla tahliye edildikleri bu topraklarabir gündönmenin ümidiyle yaşamaktadır. Gürcistan Devleti bu meselenin çözümü için Avrupa Konseyine bazı taahhütlerde bulunmasına karşın gereken adımların atılması konusunda çok ciddi yaklaşımlar içerisinde değildir. Bunun yanında Ahıska Türklerinin yurtlarına dönüş sürecinde Türkiye'nin alacağı sorumlulukta çok önemli olacaktır.

Kaynakça

- Abdrakhov, Y. ve Mendualiyev, A. (2017). "Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin Dini Hayatı Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyum, 224-225.
- Ağacan, K.ve Sezgin, M. N. (2003). Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu. Ankara: ASAM Yayınları No: 14.
- Ağayev, E. (2013). Azerbaycan'ın Etnik Yapısı, Yeni Türkiye, 53, 1030-1048.
- Alpargu, M. (1998). "II. Dünya Savaşı'nda Sovyetlerin Kafkasya'daki Tehcir (Sürgün) Uygulamaları". Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri. I. Cilt. Ankara: Genelkurmay Basımevi. 269-278.
- Anh, H (2005). "Diaspora and Cultural Memory". Diaspora, Memory, and Identity: A Search for Home. Ed. Vijay Agnew. Toronto: University of Toronto Press.
- Aydınğün, A. (1999). "A Deported Nationality: The Ahıska Turks". Perceptions: Journal of International Affairs 4 (III): 120-129.
- Aydınğün, A. (2001). Rethinking on Ethnic Identity Formation and Shift: The Case of the Ahıska (Meskhetian) Turks. Unpublished Doctor's Thesis. Ankara: The Faculty of the Department of Sociology of Middle East Technical University.
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2014). Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk-Ulusötesi Aileler. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi Yayını.

- Bayraktar, R. (2013). "Ahıska Türklerinin Dünyadaki Nüfus Dağılımı". 2023 Dergisi 148: 72-77.
- Bayraktar, R. (2021). Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Söyleşi.
- Bohr, A. (1989). ViolenceEruptsBetweenUzbeksandMeskhetians, RL PRD, Munich, 6 June 1989. The Economist, June 17 1989.
- Bugay, N. (2007). "Decree of SupremeSoviet No: 135/142". TheMeskhetianTurks at a Crossroads: Integration, RepatriationorResettlement. Eds. T. Trierand A. Khanzhin.Berlin(Germany): TheResearchDocumentPublishedby ECMI. 650.
- Buntürk, S. (2007). Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Buntürk, S. (2014). "Sovyet Belgeleriyle 1944 Ahıska Sürgünü". Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu. Ed. R. Bayraktar. Ankara: Astana Yayınları. 87-99.
- Buntürk, S. (2014). Sovyet Belgeleriyle 1944 Ahıska Sürgünü. Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu. Ed. R. Bayraktar. Ankara: Astana Yayınları. 87-99.
- Conquest, R. (1987). "Kayıp Bir Halk: Rusya Mesketyalıları". Çev. E. Özbilen. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi Ekim Sayısı: 183-188.
- Dadayeva, S. (2018). Sürgünden Günümüze Kazakistan'daki Ahıska Topuluğunun Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Problemleri Üzerine Bir Araştırma, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DATÜB/Dünya Ahıska Türkleri Birliği. (2020). DATÜB Kars, Ardahan ve Iğdır Göç Sorumlusu Saadet Atalay ile mülakat.
- Dedeoğlu, A. (2018). Ahıska Bölgesinde Kıpçakların Tarihi (XI-XVI. Yüzyıllar Arası) Doktora Tezi, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Konya.
- Delioeroğlu, Y. (1999). Kazakistan'ın Etnik Yapısının Bazı Demografik, Politik Ve Sosyopsikolojik Görüntüleri, Bilig-9 BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 19-27.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri. TurkishStudies 7 (3): 877-885.
- Devlet, N.1 (1983). Ruslaştırmada Kazan Tatar Türkleri Örneği, Türk Kültürü, Sayı: 237, Yıl: XXI s. 29-36.
- Devrisheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü, Unending Migration of MeskhetianTurks, SUTAD, 45, 333-352.
- Ellezoğlu, M. ve Çakırözöğlü, A. N. (2006). Özbekistan'da Yaşayan Ahıskalıların Eğitim Sorunları. Bizim Ahıska Dergisi 5: 25-28.
- Faigov, O. (2020). Ahıska Türklerinde Din, Kültür, Kimlik ve İletişim, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 1136-1157.
- Gökdağ, B. A. (2002). Dil Planlaması Bağlamında Türk Yazı Dillerinin Görünümü, Türkler, Cilt:19, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 69-87.
- Gupta, P. (2006). De FactoStateless: TheMeskhetianTurks. Central AsiaandtheCaucasus: Journal of SocialandPoliticalStudies, 41, 126-138.

- Güseinova, M. (2014). Kırgızistan'daki Ahıskalıların Eğitim Sorunları, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 273-280.
- Hacılı, A. (2014). Ahıskalı Türklerin Medeniyeti, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 467-470.
- Kalafat, Y. Ağacan, K. ve Sezgin, M. N. (2001). "Ahıska Türkleri Sorunu". 2023 Dergisi 11: 62-71.
- Karcı, D. ve Çetin, M. (2018). "Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin Dil Tercihleri ve Kimliklerine Etkileri", Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 4, Sayı:13, s. 298-312.
- Kariptaş, G.N. Çüse, C. Jable, E. ve Kariptaş, E. (2019). Kosova ve Ahıska Türkleri'nin Mücadeleleri Hakkında Elde Edilen Bazı Tespitlerin Karşılaştırılması, "Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler" 231-244.
- Keskin S. ve Gürsoy, H.G. (2017). Sovyet Ve Sovyet Sonrası Dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri Ve Ayrımcılıklar, International CrimesandHistory, Issue: 18, 13-46.
- Khanzhin, A. (2004). "Durable Solutions forMeskhetianTurks: Theissue revisited". European Yearbook of MinorityIssues 4(5): 495-511.
- Kreindler, I. (1986). SovietDeportedNationalities: A Summaryand An Update. SovietStudies 38 (3): 387-405.
- Mammadov, R. (2014). Sürgünde Yaşayan Ahıskalı Türklerin Kültürel Direnişi, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 391-403.
- Mızrak, D. (2014). Azınlık Hakları İle Yerli Halkların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, 631-634.
- Pentikainen, O. ve Trier, T. (2004), Between Integration andResettlement: TheMeskhetianTurks, ECMI WorkingPaper 21. www.ecmi.de/download/working_paper_216.pdf
- Piriyev A. ve Piriyeva, S. (2007). Türksüz Galan Ahıska'm, Vektor, NƏŞRLƏR Evi. Bakı.
- Piriyeva, S. ve İzdebayeva, G. (2014). Kazakistan'da Ahıska Türklerinde Eğitim, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki Ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 331-340.
- Pohl, J. O. (1999). EthnicCleansing in the USSR, 1937-1949. Westport, Conn.:Westport, Conn. : GreenwoodPress
- Pohl, J.O. (2004). TheExileExperiences of Russian-Germans, CrimeanTatarsandMeskhetianTurks in ComparativePerspective. (UnpublishedPhD).
- Rakişeva, B. ve Majitova, A. (2018). TürskayaOsnova Kak FaktorAdaptatstii: naPrimereTurkovMeshetinstev, "Prozhivayushih v Kazahstane i KazahskoyDiasporiStambula", Journal of AzerbaijaniStudies,Volume 21, Number 2, s. 369-378
- Ray, K. (2004). DisplacedPopulations: A Challenge to International Planning (Ph.D.). AvailablefromProQuestDissertations&Theses Full Text. (305208988).

- Şakiroğlu, R (2016). Sosyal-Kültürel Ve Dini Yönleriyle Azerbaycanın Saatlı İline Bağlı Şirinbey Köyü (Ahıska Türkleri Örneği), Yüksek Lisans Tezi, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1-139.
- Şamilov, R. (2015). Kırgızistan'daki Ahıskalıların Yerleşim Yerleri Nüfusları ve Hukuki Durumları, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 261-265.
- Seferov, R ve Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış. Türkiyat Araştırmaları Dergisi 24: 393-411.
- Sheehy, A. (1973). The Crimean Tatars, Volga Germans and Meskhetians, MRG, Rep. No. 6, The Sunday Times.
- Taşdemir, T. (2005). Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalıları. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tolz, V. (1991). "New Information about the Deportation of Ethnic Groups under Stalin." Report on the USSR, c. 3, no. 17, 16-20
- Tomlinson, K. (2005). Meskhetian Turks: Displacement, Self-Perception, and The Future. A Document of The Bridging Refugee Youth & Children's Services Clearinghouse.
- Trier, T. Mouravi, G.T. ve Kilimnik, F. (2011). Meskhetians: Homeward Bound. Georgia: European Center for Minority Issues - Caucasus.
- Turan, Ş. (1951). 1829 Edirne Antlaşması. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi 1-2 (IX): 111-151.
- Türköne, A.S. (2016). Kırgızistan'ın Demografik Yapısı Ve Sorunlar, 1-10
- Uravelli, O. (1999). "Ahıska Türkleri Sorunu ve Gürcü Meskh Tezi". XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri. II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 361-363.
- Üren, M. (2015). Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu, Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Veyselöğlu, A. Paşa (1999). Ahıska Türklerinin Dramı. Ankara: Ocak Yayınları.
- Zeyrek, Y. (2001). Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Zeyrek, Y. (2002b). Zamanın Saramadığı Yaralar. Ahıska Dergisi 4: 17-20.
- Zeyrek, Y. (2014). Ahıska Türkleri: Sürgünde 70. Yıl!. Bizim Ahıska Dergisi 36: 3-5.
- <https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytb-ahıska-turklerini-unutmadi>